

Ірина Фаріон

ПЕРЕДСЛОВО: ПРО ПУЛЮЇВСЬКІ ВІДКРИТІ ЧИТАННЯ

*Електротехніка, тая найновіша і величава наука,
на котрої полі і я чимало потрудився,
близька і дорога моєму серцю,
але ще ближча і дорожча
наша мова, наша література і доля народу нашого.*

Іван Пулюй, 1915 р.

У столітній ювілей відходу у Вічність видатного фізика та перекладача **ІВАНА ПУЛЮЯ** (2 лютого 1845–31 січня 1918) в Національному університеті «Львівська політехніка» 29 березня 2018 року вперше відбулися **Відкриті народні Пулюївські читання**, присвячені його науковому та громадсько-політичному подвигу. Основна мета цих відкритих читань – залучити якнайширші суспільні кола: від студентів до професорсько-викладацького складу та всіх зацікавлених. Зазвичай наукові конференції, симпозіуми, семінари відбуваються в закритих наукових середовищах і не мають виходу на широкий загал, що і є однією з причин відірваності науки від суспільного розвитку та загальної цікавості до неї. Крім того, науковець – це не лише професійний дослідник тої чи тої царини знань, він передусім представник КУЛЬТУРИ свого народу, носій його неповторного СВИТОГЛЯДУ і рупор тих чи тих політичних ІДЕЙ. ІВАН ПУЛЮЙ саме та постать, яку слід досліджувати в такому універсальному контексті: фізик, перекладач-богослов, суспільно-політичний діяч. Він і сьогодні маяк

у розбурханому морі віднайдення власної КУЛЬТУРИ, національного СВІТОГЛЯДУ та україноцентричних ІДЕЙ.

У пулюївських читаннях як доповідачі взяли участь фізики, електротехніки та філологи. Попри те, основний акцент читань – це перекладацька спадщина мислителя, його виняткова роль у заснуванні сакрального (релігійного) стилю української мови та світогляд мислителя. Філологічна автура цієї добірки про це свідчить переконливо, позаяк сьогодні це найавторитетніші дослідники філологічної спадщини мислителя: Василь Німчук, Микола Лесюк, Наталя Пуряєва, Ірина Фаріон, Лілія Харчук. Серед усього також розвідка Юрія Білецького про Івана Пулюя як електротехніка. Попереду, звісно, ще огляд праці з лінгвістики текстів видатного мислителя, над чим працюють українські мовознавці. Проте найцікавіші в цій добірці самі статті Івана Пулюя, які ми дібрали з огляду на їхню виняткову суспільно-політичну актуальність і відображення глибокої національної свідомості мислителя і його світоглядової позиції.

Він казав, що *«побіда призначена тільки для тих людей, у яких є сильна віра і воля»*, віра в те, що змагаємо *«за правду, а не за брехню»* [Листи, с. 281]. Тому Він переміг і здобув владу навіть над часом: 31 січня 1918 року минуло 100 літ, як Пулюй відійшов у вічність на шпилі своєї боротьби за самостійну національну Українську Державу. Попри його безумовну відданість природничим наукам, де *«вічні закони і непохитна правда»*, – найближчі й найдорожчі для нього були *«наша мова, наша література і доля народу нашого»* [Листи, с. 471]. Такі постулати впливали з дуже цілісного й довершеного національного світогляду мислителя, що в другій половині XIX століття був викликом не лише імперським державам Австро-Угорщині та Росії, але й переважній масі сколонізованих українців-русинів та їхньому роздвоєнню і пристосуванському інтелектуальному прововоді, що тонує *«по чужих революційних клябах...»* [Листи, с. 404].

Пулюю серед цього опортуністичного моря був поодиноким човном порятунку, що впевнено знав і наступально вказував шлях руху свого народу до визволення: своя мова, свій університет, свої професіонали, свої солідарні послы до сейму, своя держава. Це був показовий для європейських країн мислитель-інтелектуал – ідеаліст із націоналістичним вістрям. Основні опори його світогляду – це глибинні знання про себе та світ («освіта і культурна праця» яко «мускульна сила» [Листи, с. 375, 404]) і віра в здійснення нашого «національного ідеалу», яким є «визволена з-під Росії вільна Україна» [Гайда, Пляцко, с. 225].

Стрижем його національного світогляду – відомого полігота, знавця давніх мов: гебрайської, латинської, грецької, церковнослов'янської та всіх поширених західноєвропейських – була УКРАЇНСЬКА МОВА. Він, фізик і богослов, виписав її основну націєтвірну і державотвірну (суспільно-креативну) функцію; Він сам особисто через переклад *Молитвослова*, *Молитовника* та *Біблії* не просто формував сакральний стиль нашої мови, а ПЕРЕМАГАВ народною мовою космополітичне *язичіє* і мертву вже церковнослов'янщину; Він заводив народну мову в наукові, навчальні та художні твори; Він сформулював основну причину **занепаду** власної **МОВИ** і Держави на «*нашій, не своїй землі*»: мовно-національне відступництво значної частини українського суспільства: «*жадаючи пошановання нашої мови від других людей, мусимо самі шанувати її*» [Листи, с. 284]. Він категорично відмовлявся сприймати чужі пріоритети на своїй, хоч і поневоленій землі і висловлювався про це метафорично й красномовно, п'ючи нашу народну мову з доглибних джерел: «*Я зовсім не розумію, чому б то нам журитись про чужі жупани, а не про свою сорочку*» [Листи, с. 279].

Першу світову війну сприймав як винятковий шанс для України стати самостійною державою і саме в час війни засвітився не лише, як завше, дієвим патріотизмом, але й стратегічними розмис-

лами у своїй політичній публіцистиці: Росія завжди була і буде незмінним ворогом України аж до її повного знищення; самостійна Україна не просто ключ до мирної Європи, вона постійний гордіїв вузол геополітичних європейських проблем, який можливо розв'язати лише через звільнення України з-під влади Росії; визволення України з-під московського гніту – це насправді щит Європи; бездумним і хибним є говоріння про мир ціною втрати свободи; ворога треба знищувати нещадно **«без моралі і права»** (Отто фон Бісмарк) [Пулюй УМ, с. 644, 646–648, 650–651].

Основна стратегічна засада мислителя – розрахунок винятково на власні сили: австрійці чи німці стануть на захист українців не через ідеали справедливості, а в разі збіжності міжнародних інтересів. Що ж до поляків, то його вкрай негативна оцінка облудно-лицемірної політики Польщі щодо українців вилилася в промовистий афоризм, підтверджений історією: *«...оборони нас Боже від наших приятелів, польських намісників, а від російських ворогів ми вже самі оборонимося»* [Пулюй ПР, с. 632].

Безцінною світліною мовно-політичного світогляду мислителя є сама його **МОВА**, себто правописно-фонетична, лексико-семантична, словотвірна та морфолого-синтаксична практика як синтез залишків староукраїнської мовної традиції та зміцнілої народної мови (в її південно-західному діалектному вияві), перемога фонетичного правопису над етимологічним та питомих граматичних форм і словотвірних моделей над чужомовними. Попри те, для нас найважливіші два контексти соціолінгвальної проблеми: у листах Пулюя – жива українська мова в переддень кодифікування її перших системних та соборних правил, що відомі як *«Правила українського правописання»* Івана Огієнка в 1918–1919 роках, а відтак у першому академічному правописі, що затверджений 6 вересня 1928 року й незабаром брутально знищений псевдоправописом 1933 року, що й досі чинний. Із цього погляду мова листів Івана Пулюя – прав-

дива історична світлина її внутрішньої правописно-фонетичної та граматичної організації та переконливий стимул повертати мові її правдиве граматичне обличчя.

Другий контекст соціолінгвальної проблеми полягає в обов'язковому історичному (діяхронному) трактуванні лексико-семантичних змін та потребі актуалізувати, а не безоглядно відкидати лексику церковнослов'янського й староукраїнського походження, що відображена в наших історичних лексикографічних джерелах. Вражає, що на тлі потужної колонізації Західної України мислитель використовує дуже незначну кількість полонізмів, а отже, демонструє глибоку опірність до чужих мовних елементів, що в свідомості національного та інтелектуального проводу того часу, зокрема Івана Пулюя, було символом полонізації та втратою національно-мовної тожсамости.

Дивовижною є ірраціональна здатність Пулюя міряти життя своєї нації поза власним життям: він не ремствував, що нема ще плодів його праці, а впевнено заявляв: «... як ми збирати мусимо те, що посіяли предки наші, так колись збиратимуть наші потомки те, що ми посіємо» [Листи, с. 474]. Чи не в цьому не раз озвучений ним закон «непропащої сили» як «непропащої правди»: «Закон, що сила не пропадає, має загальне значення, бо він править не тільки фізичним, але й інтелектуальним світом. І в інтелектуальному світі намагає сила правди на розум людський і перемагає його з такою певнотою, з якою Сонце притягає Землю або атом атома. Пізнавши розумом правду, ми мусимо і признати її. Правду можна заперечити перд світом, але не перед собою. В кого розум розбере правду від неправди, той мусить не тільки признати, але й покоритись правді. **Де правда, там мусить бути пербада**» [Пулюй 1905, с. 19].

Нижче пропонуємо основні суспільно-гуманітарні МАКСИМИ від Івана Пулюя у царині МОВИ, ПОЛІТИКИ та ФІЛОСОФІЇ, що подані в нашій адаптації.

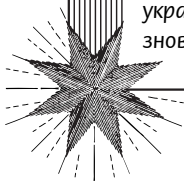
СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ МАКСИМИ ІВАНА ПУЛЮЯ

МОВА

1. Основна функція мови – націєтвірна і державотвірна.
2. Воскресити духові сили народу, забезпечити добробут і тривкий спокій та потугу може лише рідне слово.
3. Наука своєю мовою – це нездоланна твердиня.
4. Перекласти Біблію українською мовою – це закласти основу спільної літературної мови для всієї України.
5. Велич української нації у створенні нової самостійної літератури.
6. Наше завдання вибороти своєму народові гідне місце посеред інших народів силою української мови.
7. Основна причина занепаду нашої мови і держави – у мовно-національному відступництві українців.

ПОЛІТИКА

8. Наш національний ідеал – визволена з-під Росії Україна.
9. Війна – це шанс для України стати самостійною державою.
10. Коли ворог виступає проти нас, то слід виступити і проти нього.
11. Самостійна Україна – ключ до миру в Європі і водночас гордіїв вузол геополітичних європейських проблем.
12. Росія аж до повного її знищення була і буде незмінним ворогом України.
13. Лише внаслідок приєднання України з Московії утворилася надмогутніша Росія – і тільки через визволення всього українського народу з російського рабства може стати Росія знову Московією.

14. Не говорять про мир ціною втрати свободи.
15. Марна справа говорити про мир. Він приходить завдяки військовим успіхам, а не з побажань окремих людей.
16. У життєвих інтересах культурних держав Європи звільнити наш нарід від смертоносних рук московських азіятів.
17. Чужі держави у міжнародній політиці мають лише свій інтерес.

ФІЛОСОФІЯ

18. Перемога призначена лише для людей сильної віри і волі.
19. Закон «непропащої сили» (збереження енергії) править не лише фізичним, матеріальним світом, а інтелектуальним, морально-духовим.
20. Основна опора світогляду – це знання про себе і світ.
21. Чужі пріоритети не дають плоду.
22. Ми не зберемо те, що сіємо, а те, що сіяли наші попередники.
23. Пристосуванням та угодовством українці нічого не здобудуть.
24. З найменшим успіхом робимо тільки те, що винятково від нас залежить.
25. Без жертв і праці не буде здобутків.

